

**VÝUKA DĚJEPISU NA ŠKOLÁCH OBECNÝCH A MĚŠŤANSKÝCH
V ČESKOSLOVENSKU V LETECH 1918–1939
Z HLEDISKA VÝVOJE KURIKULÁRNÍCH DOKUMENTŮ**

MIROSLAV JIREČEK

The present contribution offers a brief chronological survey of history teaching at primary and burgher schools and one-year courses extending burgher school curricula in Czechoslovakia in the period 1918–1939 viewed from the angle of the changes of the basic school curricula at that period.

Key words: curricula; history; Czechoslovakia; primary school; secondary school

Úvod

Doba, ve které žijeme, se zaobírá celou řadou aktuálních problémů, přičemž často nenalézá pochopení pro zkoumání minulého dění. Pohled do minulosti nám přitom může přinést celou řadu informací, které nám mohou pomoci orientovat se v současném světě. Také jednotlivé vyučovací předměty prochází určitým vývojem. Cílem příspěvku je provést stručný chronologický průřez výuky dějepisu na obecných a měšťanských školách a na jednoročních učebních kurzech připojených ke školám měšťanským v Československu mezi lety 1918–1939 z hlediska změn, kterými v této době prošly základní kurikulární dokumenty, kterými v této době byly zejména učební osnovy. V době první republiky ještě nebyly vydávány učební plány, s tímto termínem se u nás setkáváme až po roce 1945. Příspěvek je zaměřen na stupně škol odpovídající dnešnímu 2. stupni základní školy, tedy na nižší sekundární stupeň. Stranou zájmu je tak ponecháno dějepisné vyučování v rámci vlastivědy na primárním stupni těchto škol. Příspěvek vychází zejména z dokumentů otištěných v příslušných ročnících Věstníků ministerstva školství a národní osvěty, kde byly otiskovány zákonné normy z oblasti školství. Na úvod příspěvku je pozornost věnována krátkému popisu školského systému první republiky. V další části jsou poté chronologicky popisovány samotné kurikulární dokumenty ovlivňující výuku dějepisu na sledovaných typech škol. Pozornost je věnována zejména popisu postavení (např. časové dotace), cílů a obsahu dějepisu jako vyučovacího předmětu. Stranou zájmu je ponechána otázka prvorepublikových učebnic dějepisu, která by si zasloužila vlastní studii.

Školský systém první Československé republiky

Roku 1918 došlo k rozpadu Rakouska-Uherska a k vytvoření samostatné Československé republiky. Vznik samostatného státu znamenal nutnost osamostatnění v jednotlivých oblastech, tedy i v oblasti školství. Ihned po vzniku republiky ale nedošlo v této oblasti k pronikavějším změnám. Podstata školního zákonodárství byla přejata z dob Rakouska-Uherska. Dosavadní zákony byly ponechány v platnosti. Organizace národního školství v českých zemích tak spočívala na říšském zákoně ze 14. května 1869 a na jeho novele z roku 1883.¹ V prvních letech republiky

¹ Zákon ze dne 14. května 1869, č. 62 ř. z., změněný zákonem (novelou) z 2. května 1883, č. 53 ř. z.

vstoupilo v platnost pouze několik menších norem, např. zákon o menšinových školách ze dne 3. 4. 1919.² Podle tohoto zákona byly ve smíšených oblastech otvírány státní menšinové školy. Kromě tohoto zákona vstoupilo v této době v platnost několik dalších norem zvláště o právních poměrech učitelstva a o správě školství.³ Rakouské zákony ale zůstaly základním stavebním kamenem školství až do roku 1922, kdy vstoupil v platnost tzv. malý školský zákon.⁴

Pravomoc dosavadních zákonů rakouské části monarchie byla rozšířena také na Slovensko a Podkarpatskou Rus, kde dosud platily školské zákony uherské části monarchie.⁵ V této části nově vzniklé republiky znamenalo zavedení těchto norem zlepšení stavu, které bylo patrné přinejmenším ve značném nárůstu počtu škol. Přesto zde existovala až do vydání malého školského zákona v roce 1922 značná nejednotnost v oblasti školství.

Určité změny samozřejmě musely být provedeny ihned po vytvoření samostatného státu. Tak se například zrušilo pěstování rakouského vlastenectví, nařizovalo se odstranit obraz císaře a používat učebnice, které vyhovovaly idejím nově vzniklého státu.⁶

Omezen byl vliv církve na školách. Učitelé již nebyli povinni účastnit se dozoru při bohoslužbách a jejich vyznání nemělo vliv na obsazování učitelských míst, jako tomu bylo dříve.⁷ To se samozřejmě netýkalo obsazování míst učitelů náboženství. Nového postavení se dostalo učitelkám, které byly zrovnoprávněny se svými mužskými kolegy. Zrušen byl celibát učitelek, který byl velkou překážkou pro vstup žen do tohoto povolání. Změna k lepšímu nastala i pro dívky, které se nyní mohly snáze dostat do vyšších škol.

Povinná školní docházka začínala podle zákona z roku 1869 v 6 letech a trvala 8 let pro chlapce i pro dívky. Novela říšského zákona z roku 1883 ale zaváděla úlevy z povinné školní docházky. Tento stav trval až do vydání malého školského zákona v roce 1922, kdy byly tyto úlevy zrušeny. Na Slovensku byla povinná školní docházka po roce 1918 dočasně pouze šestiletá.⁸

Základní školství se dělilo na 2 stupně (srov. tab. č. 1). Nižší stupeň se nazýval školou obecnou (na Slovensku školou ľudovou), vyšší stupeň pak školou občanskou či také měšťanskou. Obecné školy poskytovaly základní obecné vzdělání všem dětem v prvních pěti letech školní docházky (6–11 let) a kromě toho také v dalších třech letech dětem, které nepokračovaly ve vzdělávání na školách občanských nebo středních.⁹ Vyučování na obecných školách obstarával v každé třídě jediný učitel. Pouze vyučování náboženství, ručních prací či některých nepovinných předmětů (např. francouzštiny) zajišťoval zvláštní učitel.¹⁰

² Zákon ze dne 3. dubna 1919, č. 189 Sb. z., změněný zákonem z 9. dubna 1920, č. 295 Sb. z.

³ Viz Stručný informační přehled o školství národním, středním a odborném. In: Věstník ministerstva školství a národní osvěty (dále pouze Věstník MŠANO), ročník VI. (1924), sešit 5, s. 248.

⁴ Zákon ze 13. července 1922, č. 226 Sb. z. a n., vyhlášený dne 21. srpna 1922.

⁵ Zejména zákonný článek XXXVIII/1868 uh. a několik dodatečných zákonů, zvláště zák. čl. XXVI. a XXVII/1907.

⁶ Srovnej JANOVSKEJ, J.: Základy didaktiky dějepisu. Praha 1984, s. 106.

⁷ Viz Zákon ze dne 10. dubna 1919, jímž se mění § 48. říšského zákona o školách obecných (Sbírky zákonů a nařízení č. 204) In: Věstník MŠANO, ročník I. (1918–1919), sešit 5, s. 81.

⁸ Organizace občanských (měšťanských) škol na Slovensku byla přízpusobena organizaci občanských škol v českých zemích dokumentem Vládné nariadenie zo dňa 18. júna 1925, ktorým sa organizacia občianskych (meštianskych) škol na Slovensku prisposobuje organizácii občanských škol v Čechách, na Moravě a vo Sliezsku (Sb. z. a n. 1925, č. 137, vyhlášené dňa 25. júna 1925). In: Věstník MŠANO, ročník VII. (1925), sešit 7.

⁹ Ve školním roce 1920/21 bylo v Čechách 6 184 obecných škol, na Moravě 2 872, ve Slezsku 567. V Čechách z toho bylo 3 828 s češtinou či slovenštinou jako vyučovacím jazykem, 2 353 s němčinou, 2 česko-německé a 1 škola s francouzštinou jako vyučovacím jazykem. Na Moravě bylo 2 171 obecných škol s českým či slovenským vyučovacím jazykem, 699 s německým a 2 školy česko-německé. Ve Slezsku pak bylo 229 škol s českým či slovenským vyučovacím jazykem, 251 s německým a 87 s polským vyučovacím jazykem. Blíže Počet škol a žactva na začátku školního roku 1920–1921. In: Věstník MŠANO, ročník III. (1920–1921), s. 62–63.

¹⁰ Jako učitelé náboženství neboli katechetové působili představitelé církve.

Občanské neboli měšťanské školy pak měly poskytovat dětem 6.–8. ročníku vyšší obecné vzdělání než poskytovala škola obecná. Zřízena měla být alespoň jedna v každém okrese.¹¹ Občanská (měšťanská) škola byla tedy tříletá.¹² K některým občanským školám ale byly připojovány jednorocní učební kurzy, tzv. čtvrté třídy. Ty byly určeny pro žáky, kteří si chtěli doplnit a prohloubit své vzdělání, aby potom pokračovali ve studiu na odborných školách nebo na učitelských ústavech, nebo aby si zvolili povolání, pro které bylo toto vzdělání vyžadováno.¹³ Tyto třídy nebyly k měšťanským školám připojovány na Slovensku, protože zde byly měšťanské školy čtyřleté. Až do vydání zákona v roce 1922 se školy, odpovídající naší měšťanské škole na Slovensku nazývaly školami národními. Ke sjednocení tohoto stavu došlo až vydáním malého školského zákona v roce 1922. Stav školství na Slovensku nebyl ale vůbec dobrý. Za uherské vlády mu nebyla věnována příliš velká pozornost a s problémy zápasily zdejší školy ještě dlouhý čas po válce.¹⁴

Věk žáků			Vysoké školy		
19	Pokračovací a odborné školy		Gymnázium	Reálka	Lyceum
14	Vyšší obecná škola	Měšťanská škola (Občanská)			
11	Obecná škola				
6					

Tab. č. 1. Školská soustava v českých zemích v letech 1869–1922 (podle KOVAŘÍČEK, V. KOVAŘÍČKOVÁ, I.: *Vývoj školských soustav v českých zemích*. Olomouc 1989, s. 41).

¹¹ K měšťanským školám blíže VACULÍK, I.: *Měšťanská škola a její význam pro kulturní povznesení národa*. Prostějov 1925.

¹² Ve školním roce 1920–1921 bylo v Čechách 845 občanských škol (587 s češtinou či slovenštinou jako vyučovacím jazykem a 258 s německým vyučovacím jazykem), na Moravě 377 občanských škol (276 s češtinou či slovenštinou jako vyučovacím jazykem a 101 s německým vyučovacím jazykem), ve Slezsku 77 občanských škol (38 s češtinou či slovenštinou jako vyučovacím jazykem, 36 s německým a 3 s polským vyučovacím jazykem), na Slovensku 102 občanských škol (76 s češtinou či slovenštinou jako vyučovacím jazykem, 17 s maďarským, 3 s německým, 1 s ruským vyučovacím jazykem, dále zde byly 2 slovensko-německé, 2 německo-maďarské, 1 maďarsko-ruské školy) a na Podkarpatské Rusi 10 občanských škol. Blíže Počet škol a žactva na začátku školního roku 1920–1921. In: *Věstník MŠANO*, ročník III. (1920–1921), s. 62–63.

¹³ Jednorocní učební kurzy při měšťanských školách byly zavedeny nařízením ministerstva vyučování z 26. června 1903, č. 22.503. Blíže k těmto kurzů KOVAŘÍČEK, V., KOVAŘÍČKOVÁ, I.: *Vývoj školských soustav v českých zemích*. Olomouc 1989, s. 39.

¹⁴ Blíže fudové školstvo na Slovensku. In: *Věstník MŠANO*, ročník III. (1920–1921), s. 70–71.

Podle říšského zákona z roku 1869 mohly navíc existovat tzv. školy tovární. Ty byli povinni zřizovat majitelé továren pro děti zaměstnané v továrnách či větších živnostenských závodech, které nemohly navštěvovat školy obecné. Školy tovární byly zrušeny až malým školským zákonem z roku 1922.

Třídy ve školách mohly být slučovány. Počet tříd závisel na počtu žáků a učitelů na škole. Třídy, ve kterých bylo sloučeno více ročníků, se poté dělily na tzv. oddělení. To jak se děti rozdělují do jednotlivých tříd a oddělení ustanovovaly učebné osnovy.¹⁵

Školy se dělily, podle způsobu jakým byly založeny, na školy veřejné (zřizované státem) a na školy soukromé.¹⁶ Podle pohlaví žáků se dále školy dělily na chlapecké, dívčí a smíšené. Smíšené školy se zřizovaly tam, kde nebylo dostatek žáků pro zřízení školy chlapecké či dívčí.

Prvním významným zákonným opatřením v oblasti školství za samostatné Československé republiky se stal tzv. malý školský zákon, který byl vydán v roce 1922.¹⁷ Zákon ale neznamenal zpřetrhání vazeb s dosavadním vývojem. Řada zákonů a ustanovení byla přejata z dob Rakouska-Uherska. Zákon v mnoha ohledech nesplnil očekávání, která do něj byla vkládána. Brzy se objevovaly kritické hlasy vůči této normě.¹⁸ Zákon znamenal sjednocení školské soustavy na území Československa. Slovenské vyšší národní školy byly nyní proměněny na školy občanské. Zřizovat nové vyšší národní školy se nepovolovalo. Platnost zákona se nevztahovala na území Podkarpatské Rusi.

Povinná školní docházka začínala i nadále v šesti letech a trvala osm let. Zákon rušil úlevy z povinné školní docházky, které zaváděla novela říšského zákona z roku 1883. Na osm let měla být prodloužena také povinná školní docházka na Slovensku, tak aby počátkem školního roku 1927/28 byla osmiletá docházka povinná pro veškerou mládež na Slovensku.¹⁹

I nadále se základní školství dělilo na 2 stupně. Základem byla obecná škola, kterou navštěvovali všichni žáci od 6 do 11 let. Po jejím absolvování mohli žáci pokračovat, tak jako dříve, na vyšší obecné škole, na škole měšťanské (občanské) či na jedné ze středních škol (srov. tab. č. 2). Diskutovalo se o rozšíření měšťanských škol na čtyřtřídní, tento krok ale nebyl realizován. Stále ale mohly být k měšťanským školám připojovány jednorocní učebné kurzy, tzv. čtvrté třídy. Péče o jejich zřizování ale byla, tak jako doposud, ponechána jednotlivým obcím.

Školní docházka měla být zákonem navíc povinně prodloužena o další dva roky. Při školách obecných či občanských měly být zřízeny pokračovací školy nebo kurzy s povinnou docházkou pro mládež ve věku od 14 do 16 let, pokud se tato mládež nevzdělávala na pokračovacích školách živnostenských, kupeckých, na lidových školách hospodářských nebo na jiných školách vyšších a odborných. Zákon ale nestanovoval, jak mají být pokračovací školy a kurzy zřízeny, čemu a kdy se v nich má vyučovat, jak mají být přizpůsobeny potřebám pohlaví, kraje atd.²⁰

¹⁵ Srovnej Stručný informační přehled o školství národním, středním a odborném. In: Věstník MŠANO, ročník VI. (1924), sešit 5, s. 249–250.

¹⁶ K soukromým školám blíže Zákon ze dne 3. dubna 1919 o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích (Sbírky zákonů a nařízení č. 189) In: Věstník MŠANO, ročník I. (1918–1919), číslo 5, s. 75–77.

¹⁷ Zákon ze 13. července 1922, č. 226 Sb. z. a n., vyhlášený dne 21. srpna 1922. Zákon byl částečně změněn zákonem ze dne 26. června 1937, č. 176 Sb. z. a n., kterým se mění zákon ze dne 13. července 1922, č. 226 Sb. z. a n., o školách obecných a měšťanských. In: Věstník MŠANO, ročník XIX. (1937), sešit 7, s. 185, 230–231.

¹⁸ Např. VRÁNA, S.: *Školské reformy a malý školský zákon. Příspěvek k posouzení školské politiky v republice Československé*. Praha 1922.

¹⁹ Občanské (měšťanské) školy na Slovensku se řídily podle výnosu MŠANO ze dne 30. septembra 1925, čís. 112.128-I., kterým sa vydáva školský a vyučovací poriadok pre občianske (meštianske) školy na Slovensku. In: Věstník MŠANO, ročník VII. (1925), sešit 10, s. 299–327. Povinná školní docházka byla prodloužena na osm let výnosem ministerstva školstva a národnej osvety zo dne 26. apríla 1927, č. 45.305-I., o prodlžení povinnej docházky školskej do škol ľudových a občanských (meštianskych) na Slovensku na osem školských rokov. In: Věstník MŠANO, ročník IX. (1927), sešit 5, s. 169–170.

²⁰ VRÁNA, S.: c. d., s. 13.

Jako nový předmět byla malým školským zákonem zavedena občanská nauka, pro chlapce byly navíc zavedeny ruční práce a domácí nauky. Školy se i nadále dělily na chlapecké, dívčí a smíšené. Přesně vymezeny byly počty žáků, kteří mohli školy navštěvovat.²¹

V mnoha ohledech zůstal zákon opravdu zpátečnickým. Až do školního roku 1926/27 mohlo zůstat v jedné třídě až 80 žáků. Teprve poté měl počet žáků ve třídě pomalu postupně klesat.²² Řadu věcí zákon neupravoval, ty měly být až posléze upraveny nařízením ministra školství či vlády. To se týkalo nejen pokračovacích škol a kurzů pro mládež od 14 do 16 let, ale také učebních osnov, týdenního počtu hodin, apod.

Během existence první republiky bylo podáváno mnoho návrhů na školskou reformu. Téměř ve všech byl požadavek sblížení měšťanské školy a nižší střední školy. K realizaci těchto návrhů ale nedošlo.²³ Pouze na základě zákona o újezdních měšťanských školách z roku 1935 bylo možné otevírat měšťanské školy i ve velkých spádových obcích.²⁴

Věk žáků	Vysoké školy					R E Á L K A
19	Živnostenské pokračovací školy	Odborné školy	Klasické G Y	Reálné G Y	Reform. reálné G Y	
15		JUK*	M N	M N	Y M	
14	Vyšší obecná škola	Měšťanská škola (Občanská)	Á Z I U M	Á Z I U M	N Á Z I U M	
11	Obecná škola					
6						

* jednoroční učebné kurzy

Tab. č. 2. Školská soustava v českých zemích v letech 1922–1940 (podle KOVAŘÍČEK, V. KOVAŘÍČKOVÁ, I.: *Vývoj školských soustav v českých zemích. Olomouc 1989, s. 49.*)

²¹ Viz KOVAŘÍČEK, V. KOVAŘÍČKOVÁ, I.: c. d., s. 44.

²² Srovnej Vrána, S.: c. d., s. 16.

²³ KOVAŘÍČEK, V., KOVAŘÍČKOVÁ, I.: c. d., s. 15.

²⁴ Srovnej Zákon ze dne 20. prosince 1935, kterým se mění a doplňují zákony o zřizování a vydržování veřejných měšťanských škol, o docházce do nich a o jejich správě. In *Věstník MŠANO, ročník XVIII. (1936), sešit 1, s. 2–8.*

Vývoj výuky dějepisu na obecných a měšťanských a školách a na jednoročních učebních kurzech připojených ke školám měšťanským v letech 1938–1939 z hlediska vývoje kurikulárních dokumentů

Výuka dějepisu před rokem 1918

Sledujeme-li dějepis jako vyučovací předmět v meziválečném Československu, musíme i zde začít u říšského zákona z roku 1869. Podle tohoto zákona měl být dějepis vyučován na školách obecných i na školách měšťanských společně se zeměpisem. V souvislosti se školskými zákony již byly stanoveny hodinové dotace pro jednotlivé předměty. Výběr učiva byl vymezen rámcovými osnovami ročníků, ve kterých se stručně formuloval výchovný cíl předmětu. Již v samotné obecné formulaci zákona z roku 1869 bylo dáno, že má být kladen důraz k vlasti a k ústavě vlastenecké.²⁵ Tím byla samozřejmě myšlena vlast a ústava rakouská.

Podle zákona z roku 1869 záleželo to, v jaké míře se bude předmětům vyučovat na tom, kolik učitelů bude na té které škole. To kolik bude učitelů, se mělo řídit podle počtu žáků.²⁶ Dále záleželo také na tom, budou-li tito učitelé schopni učit jiným než povinným předmětům.

Podle učebních osnov z roku 1874 se měl v šestém až osmém ročníku měšťanské školy vyučovat všeobecný dějepis, s hlavním důrazem na dějiny zemí habsburské monarchie. V šesté třídě se začínalo dějinami starověku, dále se poté chronologicky vykládaly výseky dějin středověkých a novověkých. Novověké obecné dějiny končily většinou kolem roku 1815. V osmé třídě se uzavíral výklad novým ústavním zřízením Rakousko-Uherska.²⁷

Osnovy vycházející ze zákona z roku 1869, platící až do rozpadu monarchie, byly vydány 15. července 1907 jako normální osnovy učebné pro měšťanské školy chlapecké a dívčí.²⁸ Dějepis se zeměpisem byly v českých zemích vyučovány v šestém až osmém ročníku obecné školy či na školách měšťanských a to ve třech hodinách týdně společně pro oba tyto předměty (srov. tab. č. 3).²⁹

	měšťanská škola chlapecká			měšťanská škola dívčí		
	I.	II.	III.	I.	II.	III.
zeměpis a dějepis	3	3	3	3	3	3

Tab. č. 3. Hodinová dotace určená dějepisu a zeměpisu na školách měšťanských podle ministerského nařízení ze dne 15. července 1907, č. 2.368.

Změna učebních osnov dějepisu a zeměpisu na školách měšťanských z roku 1919

Po vzniku samostatné republiky bylo třeba upravit vyučování podle nových poměrů. V případě dějepisu to bylo zvláště naléhavé. Proto byl již roku 1919 vydán výnos o změně učebné osnovy zeměpisu a dějepisu na školách měšťanských.³⁰ Tímto výnosem se rušily osnovy z roku 1907 a místo nich se zaváděly osnovy nové, které vstupovaly v platnost počátkem školního roku

²⁵ Zákon ze dne 14. května 1869, č. 62 ř. z., změněný zákonem (novelou) z 2. května 1883, č. 53 ř. z. In: KŘIVÁNEK, J.: *Příručka zákonů, nařízení a předpisů o národním školství v republice Československé*. Brno 1925, s. 109, 112.

²⁶ Blíže KOVAŘÍČEK, V., KOVAŘÍČKOVÁ, I.: c. d., s. 35.

²⁷ JANOVSÝ, J.: c. d., s. 98 a n.

²⁸ Nařízení min. k. a vyuč. z 15. července 1907, čís. 2368; Min. věst. č. 43, Vvl. mor. 1908, str. 34; Přír. kn. č. 397.

²⁹ JANOVSÝ, J.: c. d., s. 98.

³⁰ Výnos O změně učebné osnovy zeměpisu a dějepisu na školách měšťanských (Č. 25.256. 7./VII. 1919.). In: Věstník MŠANO, ročník I. (1918–1919), číslo 10, s. 163–165.

1919/1920 a to na dobu přechodnou, než mělo dojít k revizi učebných osnov škol všech stupňů a k reorganizaci obecného školství. Zemské školní rady se vyzývaly, aby opatřily vše, co bylo třeba k nové úpravě vzorných učebných osnov i zvláštních osnov pro jednotlivé měšťanské školy, kterým měla být tato osnova podkladem.

Podle této nové osnovy měly být zpracovány nové učebnice či upraveny učebnice starší. Používat se ale mohly i starší vydání učebnic, nebyly-li již dříve z jiného důvodu výslovně zakázány.

Dějepis zůstal i nadále vyučován v určitém počtu hodin společně se zeměpisem. Oběma předmětům byly společně určeny 3 hodiny týdně v 6.–8. ročníku měšťanských škol. V první třídě na počátku školního roku měly být věnovány dvě nebo i všechny tři hodiny zeměpisu. Tak měl být nejprve zjedнан zeměpisný podklad pro výklady dějepisné látky z dějin starověkých. Později, pokud toho bylo zapotřebí, bylo možné nahradit hodiny, které byly dějepisu takto ubrány.³¹

Výchovné stránce dějepisu měla být podle výnosu věnována zvláštní péče. Pozornost měla být věnována těmto tématům: „národní kulturní dějiny; líčení zápasů a bojů o náboženské, mravní a sociální osvobození lidstva; životní síla a osudy velikých průkopníků a věstců, mužů a žen, zasloužilých o pokrok lidstva poskytují mnoho výchovných momentů, aby mládež vedena byla k účinnému vlastenectví, k lásce a k obětavosti k národu, k snášenlivosti náboženské i národní, k uvědomělému občanství a humanitě.“³²

Později měly být vytvořeny zvláštní osnovy pro školy české, německé a polské, kde by bylo určeno učivo z dějin národních blíže než bylo možné v normální osnově společné všem národnostem.

Změny, které přinášela osnova z roku 1919 v obsahu dějepisu, jako vyučovacího předmětu, jsou patrné již z letmého výčtu učiva, který byl vymezen v účelu předmětu, kde se uváděla tato látka: „dějiny státu Československého; znalost dějin vlastního národa a nejdůležitějších událostí všeobecných dějin, zvláště těch, které měly význam pro kulturní vývoj lidstva a vliv na dějiny Československého státu a vlastního národa; ústava a správa republiky Československé; povinnosti a práva státních občanů; vývoj demokratismu a společenských zřízení demokratických.“³³ Všeobecné dějiny měly být probírány hlavně ve vztahu k dějinám národním. V rámci dějepisu měla být probírána také témata, která později patřila do občanské nauky.

Výnos o změně osnov z roku 1919 přinášel také rozdělení učiva do jednotlivých tříd. V první třídě škol měšťanských měla být v rámci dějepisu probírána tato látka: nejdůležitější obrazy z dějin starověkých, zejména z dějin Řeků a Římanů; dějiny Československého státu, dějiny vlastního národa a nejdůležitější události ze současných dějin evropských do počátku 14. století; příležitostně výklad z občanské nauky o věcech časově i místně zajímavých. Ve druhé třídě měšťanských škol pak měly být probírány dějiny Československého státu, dějiny vlastního národa a nejdůležitější události ze současných dějin všeobecných od počátku 14. století do velké francouzské revoluce. Příležitostně zde měl probíhat výklad z občanské nauky. Ve třetí třídě měšťanských škol pak měly být probírány dějiny Československého státu, dějiny vlastního národa a nejdůležitější události ze současných dějin světových od počátku velké francouzské revoluce až do přítomnosti. Při výkladech na tomto stupni mělo být dbáno na to, aby žáci poznali pokud možno jasně vývoj demokratické myšlenky a demokratických společenských zřízení a také to, které dějinné události a hnutí měly pro tento vývoj zvláštní význam (reformace, odboj severoamerických osad proti Anglii, francouzská revoluce, rok 1848, boje slovanských národů za

³¹ Tamtéž, s. 164.

³² Tamtéž.

³³ Tamtéž.

svobodu, světová válka, moderní socialismus). Dále měla být ve třetí třídě měšťanských škol probírána ústava a správa republiky Československé, povinnosti a práva státních občanů.³⁴

Dějepisné výklady měly být pokud možno co nejvíce navazovány na historické památky, místa a okolí. Doporučovány byly účelné vycházky se žáky do místních muzeí a prohlídky historických památek v okolí. Ve všech třídách mělo být navíc přihlíženo k líčení kulturních obrazů. Příležitostně měli být žáci poučováni o národohospodářských záležitostech a o vzájemnosti mezi přírodními poměry zemí a kulturou národů.³⁵

Žákům, které tato osnova zastihla již ve 2. nebo 3. třídě, mělo být dáno náležité poučení o republice Československé a dějinách národních, jak bylo uloženo třídám nižším. Ostatní učivo pak mělo být přiměřeně zkráceno.

Osnovy pro slovenské měšťanské školy z roku 1920

Další změny vyučovacího předmětu dějepisu přinesla učebná osnova pro slovenské měšťanské školy.³⁶ Na Slovensku byly měšťanské školy zpočátku čtyřleté, proto bylo potřeba vydat pro ně speciální osnovu. Tato osnova vycházela z dějepisné osnovy z roku 1919, lišila se ale rozvržením učiva do jednotlivých tříd. V první třídě slovenských měšťanských škol měly být probírány kulturně-historické obrazy ze všech významných dob minulosti národa a státu; pověsti o hradech a osobách; poučení o úřadech v obci, o spolcích a dobročinných zařízeních. Ve druhé třídě pak nejdůležitější obrazy ze starověkých dějin, jmenovitě Řeků a Římanů; dějiny Československého státu, dějiny vlastního národa a nejdůležitější události ze současných evropských dějin do počátku 14. století; z občanské nauky výklady o úřadech v okrese a stolici (soudy, daně...) a dobročinných zařízeních (nemocnice, sirotčince). Ve třetí třídě slovenských měšťanských škol pak měly být probírány dějiny československého státu, dějiny vlastního národa a nejdůležitější události ze současných všeobecných dějin od počátku 14. století do velké francouzské revoluce. Z občanské výchovy pak nauka o úřadech v zemi a státu; vláda a ústava republiky Československé. Pro čtvrtou třídu pak byla určena tato látka: dějiny československého státu, dějiny vlastního národa a nejdůležitější události ze současných světových dějin od počátku velké francouzské revoluce až do současnosti. Při výkladech na tomto stupni se mělo usilovat o to, aby žáci poznali, pokud to bylo možné, vývoj demokratické myšlenky, demokratických společenských zřízení a to, které dějinné události a hnutí měly pro tento vývoj osobní význam (stejně jako u osnov z r. 1919). Z občanské nauky měly být v této třídě probírány povinnosti a práva státních občanů a zákon shromažďovací, spolkový a tiskový.³⁷

Tato osnova určovala také časovou dotaci pro výuky dějepisu, který byl stále vyučován v určitém počtu hodin společně se zeměpisem (srov. tab. č. 4).

	I. třída	II. třída	III. třída	IV. třída	Celkem
chlapecké měšťanské školy	3	3	3	3	12
dívčí měšťanské školy	3	3	3	2	11
koedukační měšťanské školy	3	3	3	3	12

Tab. č. 4. Přehled učebních hodin dějepisu a zeměpisu na měšťanských školách na Slovensku (podle Učebné osnovy pre meštianské školy slovenské (Č. 54.840, 31. 1. 1920). In: Věstník MŠANO, ročník II. (1919–1920), číslo 5, s. 71–79).

³⁴ Tamtéž, s. 164–165.

³⁵ Tamtéž, s. 164.

³⁶ Učebná osnova pre meštianské školy slovenské (č. 54.840, 31. 1. 1920). In: Věstník MŠANO, ročník II. (1919–1920), číslo 5, s. 71–79.

³⁷ Tamtéž.

Výnos o počtu vyučovacích hodin pro obecné a občanské školy z roku 1923

Další změny týkající se výuky dějepisu přinesl výnos ze 4. srpna 1923 o počtu týdenních vyučovacích hodin pro jednotlivé druhy a stupně škol obecných a pro školy občanské.³⁸ Nový počet hodin byl určován proto, aby šlo zařadit do učebního plánu škol obecných a občanských nové povinné učební předměty zaváděné malým školským zákonem. Podle tohoto rozdělení hodin se mělo začít vyučovat od počátku školního roku 1923/1924, s výjimkou Podkarpatské Rusi. Vyučovací cíl a učivo jednotlivých předmětů měly být naznačeny v zatímních osnovách pro školy obecné, které měly být vydány v době nejbližší. Do té doby mělo být vyučováno podle dosavadních osnov s drobnými změnami.

Dějepis byl na obecných školách nově řazen mezi tzv. reálie. Vyučování reáliím tvořila na dolním stupni prvouka (1.–3. školní rok), na středním stupni (4. a 5. šk. rok) vlastivěda, na vyšším stupni zeměpis, dějepis, přírodopis a přírodopyt. Cílem reálií mělo být: „Poznati v základních rysech vývoj veškerenstva, aby budoucí občané měli porozumění pro jevy přírodní a pro sociální útvary společnosti lidské a tím jim byl zjednan věcný základ názoru světového.“³⁹

Cílem dějepisu podle tohoto dokumentu bylo: Poznat dějiny republiky Československé; znát dějiny vlastního národa a nejdůležitější události z dějin světových, zvláště ty, které měly význam pro kulturní vývoj lidstva a vliv na dějiny státu československého; ochrana památek historických.⁴⁰ Dějepisné učivo mělo být rozděleno do třech období: a) od nejstarších časů do smrti Karla IV., b) od smrti Karla IV. do velké francouzské revoluce, c) od velké francouzské revoluce až do přítomné doby.

Na školách občanských zůstávaly v platnosti dosavadní osnovy.

Počet hodin určených výnosem pro dějepis společně se zeměpisem ukazuje následující tabulka (srov. tab. č. 5).

	Obecná škola					Občanská škola						
	1. tř.	2. tř.	3. tř.	4. tř.	5. tř.	v zemích českých			na Slovensku			
						I. tř.	II. tř.	III. tř.	I. tř.	II. tř.	III. tř.	IV. tř.
zeměpis	-	-	-	-	1	3	3	3	2	3	3	3
dějepis	-	-	-	-	1							

Tab. č. 5. Počet týdenních hodin dějepisu na školách obecných a občanských (podle Stručný informační přehled o školství národním, středním a odborném In: Věstník MŠANO. Ročník VI. (1924), sešit 5, Praha 1924, s. 251). Každý z osmi roků školní docházky byl zpravidla vyučovacím stupněm. Měla-li škola s ohledem na počet žáků méně než 8 postupných tříd, byly děti ve třídách slučovány do dvou nebo i více ročníků a třídy se dělily v oddělení. Zde pak byla situace složitější. Viz Výnos MŠANO ze dne 4. srpna 1923, č. 92.189-I, o počtu týdenních hodin vyučovacích pro jednotlivé druhy a stupně škol obecných a pro školy občanské. In: Věstník MŠANO, ročník IV. (1922–1923), sešit 8. Praha 1923, s. 452–457.

Osnovy pro jednorocní učební kurzy připojené k měšťanským školám z roku 1924

Výuku dějepisu na jednorocních učebních kurzech upravoval výnos ministra školství a národní osvěty z 13. června 1924.⁴¹ Výnos platil pro celou republiku s výjimkou Podkarpatské Rusi.

³⁸ Výnos MŠANO ze dne 4. srpna 1923, č. 92.189-I, o počtu týdenních hodin vyučovacích pro jednotlivé druhy a stupně škol obecných a pro školy občanské. In: Věstník MŠANO, ročník IV. (1922–1923), sešit 8, s. 452–457.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Výnos MŠANO ze dne 13. června 1924, čís. 65.983-I, jímž se vyhlášují osnovy pro jednorocní učební kurzy, připojené ke školám občanským. In: Věstník MŠANO, ročník VI. (1924), sešit 6, s. 309–313.

ské Rusi. Osnovy nedělaly rozdíl mezi kurzy chlapeckými, dívčími a smíšenými, jejich cílem bylo zjednodušit poměry v této oblasti a sblížit vzdělávání chlapců a dívek. Zvláštní potřeby jednotlivých kurzů měly být uplatněny v podrobných osnovách, které měl vytvořit příslušný učitelský sbor a schválit okresní školní výbor (na Slovensku referát ministerstva školství a národní osvěty v Bratislavě a na školách menšinových inspektorát). Výnos nabýval platnosti od počátku školního roku 1924/1925.

Dějepis byly společně se zeměpisem určeny tři vyučovací hodiny týdně. Cílem dějepisu na jednorozhodných učebních kurzech bylo poznat kulturní a sociální význam lidstva se zřetelem k dějinám československého státu a vlastního národa. Výnos určoval pro dějepis toto učivo: z dějin starověku měly být vybírány hlavně vzdělanostní dějiny, z nich zvláště poměry ústavní; z dějin středověku a novověku období, znázorňující jednotlivé stupně vývoje lidstva; politické dějiny měly být vyučovány jen potud, pokud jich bylo třeba k porozumění dějinám kulturním. Dějiny Československého státu měly být vykládány v rámci dějin světových. Zvláštní pozornost měla být věnována lidovým hnutím. Učitelé mohli podle svých zkušeností a pedagogických a didaktických zásad učivo prohlubovat a přizpůsobovat pojetí mládeže.⁴²

Výnos o počtu týdenních vyučovacích hodin na školách občanských z roku 1926

Další norma týkající se dějepisu jako vyučovacího předmětu vstoupila v platnost od počátku školního roku 1926/27. Tento výnos ustanovoval počty hodin pro školy občanské.⁴³ Platnosti pozbývala výměra týdenních hodin, vyhlášena min. výnosem ze dne 4. srpna 1923. Počet hodin dějepisu zůstal ale výnosem nezměněn (srov. tab. č. 6). Další ministerský výnos určoval, že stejný počet hodin bude až do vyhlášení dalších opatření platit také na občanských školách smíšených.⁴⁴ Výnos se nevztahoval na území Podkarpatské Rusi.

Občanská škola	chlapecká			dívčí		
	I. tř.	II. tř.	III. tř.	I. tř.	II. tř.	III. tř.
Zeměpis a dějepis	3	3	3	3	3	3

Tab. č. 6. Počty hodin dějepisu a zeměpisu na občanských školách podle Výnosu MŠANO ze dne 4. července 1926, č. 42.023-I, o počtu týdenních hodin vyučovacích na školách občanských. In: *Věstník MŠANO, ročník VIII. (1926), sešit 7. Praha 1926, s. 220–221.*

Osnovy pro školy obecné (řadové) z roku 1930

Další důležité změny přinesl ministerský výnos upravující normální učebné osnovy pro školy obecné (řadové).⁴⁵ Vydáním těchto osnov se měla sjednotit výchova a vyučování mládeže na obecných školách a novým vymezením a rozvržením učiva umožnit každému průměrně nadanému žákovi, aby prošel všemi stupni obecné školy a podle svých schopností nabyt soustavného a uceleného základního vzdělání.

⁴² Srovnej tamtéž.

⁴³ Výnos MŠANO ze dne 4. července 1926, č. 42.023-I, o počtu týdenních hodin vyučovacích na školách občanských. In: *Věstník MŠANO, ročník VIII. (1926), sešit 7, s. 220–221.*

⁴⁴ Výnos MŠANO ze dne 28. srpna 1926, č. 97.971-I, o počtu týdenních hodin na občanských školách smíšených. In: *Věstník MŠANO, ročník VIII. (1926), sešit 9, s. 230.*

⁴⁵ Výnos MŠANO ze dne 6. května 1930, č. 47.415-I, jímž se upravují normální učebné osnovy pro školy obecné (řadové). In: *Věstník MŠANO, ročník XII. (1930), sešit 5, s. 175–294.*

Výnos upravoval učební osnovy obecných škol v celém Československu. Pro území Podkarpatské Rusi se zmocňoval referát ministerstva školství a národní osvěty v Užhorodě, aby je přizpůsobil, pokud bylo třeba, zvláštním poměrům této země. Tyto učební osnovy měly podle výnosu prozatím platit pro školní roky 1930/31, 1931/32 a 1932/33.

Podle normálních učebních osnov měly místní učitelé poradit vypracovávat podrobné učební osnovy. Na jejich vypracování měl dohlížet příslušný školní inspektor. Tyto podrobné učební osnovy měl poté schvalovat v českých zemích okresní (městský) školní výbor, na Slovensku a v dozorčích obvodech škol menšinových příslušný školní inspektor.

Místo školy, v níž žáci nabývali poznatků pouhým pamětným učením, se měla novými osnovami vytvořit činná škola, která by plánovitě rozvíjela všechny tělesné i duševní schopnosti žáků, probouzela jejich součinnost a vynalézavost a vedla je k tomu, aby především vlastní prací nabývali trvalých vědomostí a dovedností potřebných pro život. Činná škola neměla podávat hotové učivo, ale žáci se k němu měli dostávat vlastní prací. Školní vyučování mělo přihlížet k duševnímu vývoji žáků. Pokud to hromadné vyučování umožňovalo, mělo být vyučování individualizováno. Žáci se ve škole měli učit především správně vidět a správně myslet. Velký důraz kladly osnovy také na tělesné a duševní zdraví žáků. Učitel měl podle osnov znát praktickou cenu učebních jednotek a vždycky si být vědom nejen toho, co chce, ale i jak a čím určitá jednotka přispěje ke konečnému vyučovacímu a výchovnému vyučovacímu cíli.⁴⁶

Dějepis byl podle osnov řazen mezi tzv. věcné nauky, které tvořily na středním stupni vlastivěda, na vyšším stupni zeměpis, dějepis, přírodopis a přírodopis. Z části k nim náleželo také vyučování prvouky na nižším stupni. Účelem vyučování věcným naukám bylo poznáváním člověka, přírody a společnosti (prostředí organického, přírodního a společenského) rozvíjet duševní život žáků pro jejich společenské úkoly. Cílem věcných nauk pak bylo utvořit v žácích věcný základ světového názoru.⁴⁷ Věcné nauky měly být na všech školách budovány na jednotném základě, kterým měly být přírodní a společenské jevy a útvary domova. Věcné nauky tedy měly být rozšiřováním a zpracováním zkušeností žáků z okruhu domova. Nejcennějším prostředkem vyučování věcných nauk byl podle osnov přímý názor, vlastní zkušenost a vlastní přemýšlení.⁴⁸

V poznámkách k dějepisu uváděly osnovy, že dějepisné vyučování má budit v mládeži smysl pro nejvýznačnější děje československého státu a vlastního národa tak, aby žáci pochopili duch jednotlivých období, jeho životní hodnotu a hlavně působení na nynější útvary společnosti. V popředí měly být stále dějiny lidu a jeho kulturní a sociální vývoj v souvislosti s dějinami práce.⁴⁹

Také při dějepisném vyučování, stejně jako u ostatních předmětů, nebylo podle osnov hlavním cílem pouhé poznání událostí a vývoje lidské společnosti, tím méně nacvičení pořadí panovníků, jmen bitevních míst, letopočtů apod., ale občanská a mravní výchova žáků ve zdravém demokratickém a republikánském duchu. Žáci se měli dozvědět, jak předci žili, jaké místo mezi národy zaujímali, jaké činy vykonali pro všeobecné dobro nebo jeho škodu.⁵⁰ Dějepisné vyučování mělo rozvíjet hlavně cit, vůli a rozum žáků. Stále mělo být pamatováno na názorný výklad dějů a událostí.

Zvláštní pozornost měla být věnována kulturním dějinám. Proto měly být názorně vykládány mravy a obyčeje, domácí a veřejný život předků. Příležitostně mělo být vše přirovnáváno k sou-

⁴⁶ Blíže tamtéž, s. 175–176.

⁴⁷ Tamtéž, s. 183.

⁴⁸ K vymezení věcných nauk blíže tamtéž, s. 183.

⁴⁹ Tamtéž, s. 186.

⁵⁰ Blíže tamtéž.

dobým událostem. Dochované zvyky a obyčeje, pozůstatky a památky minulosti byly podle osnov vůbec nejvhodnějším východiskem dějepisné výuky. V kulturních dějinách, pokud to bylo na daném stupni možné, mělo být přihlíženo k vývoji umění. Probíráno zde mělo být také lidové umění, žáci měli být také poučeni o ochraně historických a uměleckých památek. Vyučování mělo být podporováno vycházkami na památná místa a k význačným památkám, prohlídkami muzeí, sbíráním památek pro školní muzeum, dějepisnými obrazy, náčrty a mapami a četbou vhodných spisů. Kde to bylo možné, mělo se upozorňovat na souvislost dějin s přírodními podmínkami. Pozornost měla být věnována také památným dnům, připomínajícím důležité události a vynikající muže a ženy.⁵¹

Zvláštní péče měla být věnována osnování dějepisného učiva na školách jednotřídních až šestitřídních, na nichž žáci vyššího stupně pobývali v třídě nebo v oddělení až tři školní roky. Aby učivo stále poutalo zájem mládeže, mělo být upraveno tak, aby bylo žákům rozdílného věku snadno srozumitelné. Podávalo-li se učivo v několika bžích, bylo podle osnov také nutné, aby každý z nich byl pro žáky, nově do třídy nebo oddělení vstupující, během prvním a srozumitelným bez znalosti učiva, vykládaného v bžích dřívějších.⁵²

Aby se naplnily tyto předpoklady, mělo být dějepisné učivo rozvrženo sice do tří ročních běhů, ale tak, aby se v každém z nich podával výběr příběhů od nejstarších dob až po dobu dnešní. Vzájemně se doplňující učivo všech tří běhů mělo teprve vytvořit souvislý přehledný obraz dějin národa a československého státu. Při rozvržení do třech běhů bylo žádoucí, aby učivo každého běhu byl vtištěn zvláštní ráz. Podle osnov se tak např. v jednom běhu měl postihovat vliv poměrů kulturních a sociálních na vývoj národa a státu, v druhém pokrok ve výrobě a v práci, ve třetím soužití vládnoucích tříd s poddaným lidem. Doporučovalo se ale střídat v každém běhu obrazy ze všech těchto stránek tak, aby každé dějinné období bylo zachycováno obrazy z různé stránky a aby se pokud možno dějinné jevy a příběhy, opakující se pro svou důležitost, objasňovaly v souvislosti dané náměty a okolnostmi hodiny. Tak např. bylo podle osnov možné v období „královské slávy“ (v 13. a 14. stol.) do každého běhu zařadit něco z dějin německé kolonizace či vzrůstu říše (německá města, vsi, kláštery, stříbrné doly apod.), něco z dějin práce a umění, obchodu a průmyslu (kopaniny, lány, řemesla, cechy, stavby kostelů, klášterů, hradeb i hradů, kupectvo i kramářstvo), ze soužití vrchnosti i poddaných (úroky, imunity, služebnosti, manství, purkrecht apod.) a časový námět měl vždy nějakou stránku nebo rys postavit do popředí.⁵³ Obdobně mělo být dějepisné učivo osnováno v 7. a 8. školním roce škol sedmitřídních.

Souhrnná líčení měla být žákům podávána pečlivě volenými slovy, nevyžadujícími výkladů a objasnění.

Osnovy upravovaly také vyučování na ménětřídních školách. Zde se mělo střídat vyučování přímé s nepřímým a to zpravidla po půlhodinách.⁵⁴ Osnovy určovaly také rozdělení do stupňů, tříd a oddělení a počty týdenních hodin na jednotlivých typech škol (srov. tab. č. 7).⁵⁵

Podle osnov měli být žáci při dějepise vedeni k tomu, aby „poznávali a oceňovali vývoj nejvýznačnějších událostí i dějin československého státu a vlastního národa, jakož i důležitější události ze světových dějin, které se stýkají s dějinami národa a vlasti nebo pokud přispěly k rozvoji člověčenstva, a aby byli vychováváni k lásce k národu a státu.“⁵⁶

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Srovnej tamtéž.

⁵³ Tamtéž, s. 186-187.

⁵⁴ Blíže tamtéž, s. 201.

⁵⁵ Srovnej tamtéž, s. 202-219.

⁵⁶ Tamtéž, s. 251.

Typ školy	Počet hodin určených dějepisu (6.-8. ročník)
škola jednotřídní nedílná	2 hodiny týdně dohromady pro zeměpis a dějepis v každém z ročníků
škola jednotřídní dílná	2 hodiny týdně dohromady pro zeměpis, dějepis, přírodopis a přírodopyt v každém z ročníků
škola dvoutrídní nedílná	2 hodiny týdně dohromady pro zeměpis a dějepis v každém z ročníků
škola dvoutrídní dílná	3 hodiny týdně dohromady pro zeměpis, dějepis, přírodopis a přírodopyt v každém z ročníků
škola trojtrídní	2 hodiny týdně dohromady pro zeměpis a dějepis v každém z ročníků
škola čtyřtrídní	2 hodiny týdně dohromady pro zeměpis a dějepis v každém z ročníků
škola pětistrídní	2 hodiny týdně dohromady pro zeměpis a dějepis v každém z ročníků
škola šestistrídní	2 hodiny týdně dohromady pro zeměpis a dějepis v každém z ročníků
škola sedmitřídní	2 hodiny týdně dohromady pro zeměpis a dějepis v 6. třídě, 3 hodiny týdně dohromady pro zeměpis a dějepis v 7. a 8. třídě
škola osmitřídní	2 hodiny týdně dohromady pro zeměpis a dějepis v 6. třídě, 3 hodiny týdně dohromady pro zeměpis a dějepis v 7. a 8. třídě

Tab. č. 7. Počet hodin určených dějepisu na jednotlivých typech škol podle Výnosu MŠANO ze dne 6. května 1930, č. 47.415-I, jímž se upravují normální učebné osnovy pro školy obecné (ludové). In: *Věstník MŠANO. Ročník XII. (1930), sešit 5, s. 175–294.*

V šesté třídě měly být v dějepise probírány báje, pověsti a epizodická líčení z dějin starověkých národů a z dějin vlastního národa. Dále zde měly být probírány výklady z dějin duševní a hmotné práce a ochrana starožitných nálezů a historických a uměleckých památek. Pro sedmou a osmou třídu obecných škol uváděly osnovy téměř totožné učivo. Probírány zde mělo být: „Vypravování a obrázky z dějin československého státu a vlastního národa významu závažnějšího podle časové i vnitřní příčinné souvislosti a nejdůležitější příběhy z dějin světových. Vypravování, rovněž výklady z dějin práce duševní i hmotné vystihuje povahu doby podle hlavních období dějinných, jež jsou zastoupena obrázky různě volenými. Ochrana starožitných nálezů, památek historických a uměleckých.“⁵⁷ Rozdělení učiva se poněkud lišilo, pokud výuka probíhala ve dvou či třech ročních bězích.⁵⁸

Osnovy pro měšťanské školy z roku 1932

Další významnou normou se stal ministerský výnos z 9. června 1932 stanovující normální učebné osnovy na měšťanských školách v zemích České, Moravskoslezské a Slovenské.⁵⁹ Výnos ustanovoval, aby tyto učebné osnovy platily také pro území Podkarpatské Rusi. Referát ministerstva školství a národní osvěty v Užhorodě se ale zmocňoval, aby je přizpůsobil zvláštním poměrům a potřebám této země. Osnovy určovaly učivo pouze v hlavních rysech. Každá měšťanská škola si měla v rámci normálních osnov sestavovat vlastní učebnou osnovu se zvláštním zřetelem k potřebám místa a kraje. Na to měli dohlížet školní inspektoři. Schvalování těchto zvláštních učebných osnov příslušelo v zemi České a Moravskoslezské zemskému školnímu úřadu, v zemi Slovenské referátu ministerstva školství a národní osvěty v Bratislavě.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Srovnej tamtéž.

⁵⁹ Výnos MŠANO ze dne 9. června 1932, č. 69.485-I, jímž se stanoví normální učebné osnovy pro měšťanské školy. In: *Věstník MŠANO, ročník XIV. (1932), sešit 6, s. 88–113.*

Podle nových normálních učebných osnov se mělo na měšťanských školách začít vyučovat od počátku školního roku 1933/34, a to postupně od první třídy, takže ve školním roce 1935/36 se podle nich již mělo vyučovat ve všech třídách měšťanských škol.⁶⁰

Osnovy určovaly také časovou dotaci jednotlivým předmětům. Dějepisu zůstal přidělen stále určitý počet hodin dohromady se zeměpisem (srov. tab. č. 8).

	Počet týdenních hodin		
	I. tř.	II. tř.	III. tř.
zeměpis a dějepis	3	3	3

Tab. č. 8. Týdenní počet hodin určených dějepisu a zeměpisu podle Výnosu MŠANO ze dne 9. června 1932, č. 69.485-I, jímž se stanoví normální učebné osnovy pro měšťanské školy. In: Věstník MŠANO. Ročník XIV. (1932), sešit 6, Praha 1932, s. 88–113.

Úkolem dějepisu bylo podle osnov budit a pěstovat v žácích zájem o minulost, vštěpovat žákům představu a pojmy o základních jevech z minulosti vlastního národa a československého státu a o důležitých událostech světových dějin, pokud přispěly k rozvoji lidstva nebo pokud se stýkají s dějinami československého státu. Dějepisné vyučování mělo zejména: a) probouzet lásku k rodné zemi a oddanost k vlastnímu národu a československému státu, b) vést k porozumění životu vlastního národa i národů cizích a k vědomí důležitosti lidské práce, c) osvětlovat politický a kulturní vývoj lidstva a postavení vlastního národa v něm, d) vést k vědomí jednoty všeho lidstva a budit smysl pro pokrok a mír, e) budit porozumění pro památky umělecké a historické a jejich ochranu.⁶¹

V první třídě měšťanských škol měl být probírán úvod do dějepisu na základě pravěku, domácích pověstí a význačných událostí z minulosti vlastního národa za stálého srovnávání doby minulé s přítomností. Dále zde měly být probírány významné události z dějin starověku, zejména z kulturních dějin řeckých a římských. Ve druhé třídě pak mělo být probíráno učivo z dějin středověku se zřetelem k domácím dějinám a ve třetí třídě učivo z dějin novověku taktéž se zřetelem k domácím dějinám.⁶²

V rámci předepsaných úkolů osnova umožňovala, aby se se svolením okresního školního výboru (školního inspektora) upravilo vyučování zeměpisu a dějepisu ve všech třídách tak, že se v některých pololetích vyučovalo pouze zeměpisu nebo dějepisu.

Ve výuce dějepisu měli učitelé, bylo-li to možné, navazovat na historické památky a život domácího kraje. Výklad měl být proto prohlubován vycházkami do muzeí a na významná historická místa, do hlavních měst jednotlivých zemí Československé republiky i jinam. Dějepisná látka měla být na všech stupních seskupována podle významných vývojových idejí. Osnovy také upozorňovaly na to, že v příručních žákovských knihovnách každé třídy mělo být pamatováno na přiměřenou historickou četbu na doplňování a prohlubování učiva. Příležitostně se mělo využívat také vzpomínek na významné historické události.⁶³

⁶⁰ Školy, které se přihlásily a bylo jim to povoleno, mohly podle normálních učebných osnov vyučovat již ve školním roce 1932/33.

⁶¹ Výnos MŠANO ze dne 9. června 1932, č. 69.485-I, jímž se stanoví normální učebné osnovy pro měšťanské školy. In: Věstník MŠANO, ročník XIV. (1932), sešit 6, s. 102.

⁶² Tamtéž.

⁶³ Tamtéž.

Osnovy pro jednoroční učební kurzy připojené ke školám měšťanským z roku 1932

Společně s normálními učebními osnovami pro měšťanské školy byly vyhlášeny také normální učební osnovy pro jednoroční učební kurzy připojené k měšťanským školám.⁶⁴ Tyto nové osnovy upravovaly osnovy určené pro tyto kurzy ze dne 13. června 1924 a to tak, aby organicky navazovaly na učební osnovy měšťanských škol a vhodně je doplňovaly a rozšiřovaly. Osnovy nabývaly všeobecné platnosti od počátku školního roku 1933/34. I v tomto případě se ustanovovalo, aby tyto učební osnovy platily také pro zemi Podkarpatskoruskou a aby je referát ministerstva školství a národní osvěty v Užhorodě přizpůsobil, pokud to bylo zapotřebí, zvláštním poměrům a potřebám této země.

Zavedení těchto nových osnov mělo žákům usnadnit přechod do odborných a středních škol a vyhovět zvláštním místním a krajovým potřebám a požadavkům praktického života. Podle těchto osnov měly učitelské porady sestavit pro každý kurz podrobné učební osnovy, v nichž se mohly uplatnit právě zvláštní místní zájmy a krajové potřeby. Tyto podrobné osnovy měl schvalovat okresní školní výbor, v zemi Slovenské a u škol spravovaných přímo ministerstvem školství a národní osvěty pak příslušný školní inspektor. Pokud chtěly jednotlivé školy v podrobných osnovách učinit odchylku od normálních osnov v počtu hodin jednotlivých povinných předmětů s ohledem na místní a krajové poměry, mohlo se tak stát jen se souhlasem zemské školní rady, v zemi Slovenské pak se souhlasem referátu ministerstva školství a národní osvěty, u škol spravovaných přímo ministerstvem školství a národní osvěty pak se souhlasem tohoto ministerstva. Tyto výjimky byly omezeny různými podmínkami. U některých předmětů mohlo být v těchto kurzech zavedeno rozšířené vyučování.⁶⁵

Dějepis byly společně se zeměpisem určeny i nadále tři hodiny týdně, stejně jako tomu bylo podle osnov z roku 1924. Osnovy dovolovaly, aby bylo zeměpisu a dějepisu vyučováno buď v obou pololetích souběžně, nebo v jednom pololetí jen zeměpisu a v druhém jen dějepisu.

Jako úkol dějepisu určovaly osnovy pro jednoroční učební kurzy přehled a pochopení obecného vývoje lidstva. Probíráno zde měl být kulturní a sociální vývoj lidstva od nejstarších dob se zřetelem k vývoji společenských zřízení a demokracie, zvláště pokud šlo o hlubší pochopení tohoto vývoje v zemích Československé republiky.⁶⁶

Osnovy pro obecné (řadové) školy z roku 1933

Další významnou normou se staly definitivní normální učební osnovy pro obecné (řadové) školy.⁶⁷ Tyto osnovy nahrazovaly dosud platné osnovy zavedené výnosem ministerstva školství a národní osvěty ze dne 6. května 1930. Osnovy měly platit v zemích České, Moravskoslezské a Slovenské. I u těchto osnov se ale ustanovovalo, aby platily také pro zemi Podkarpatskoruskou. Referát ministerstva školství a národní osvěty v Užhorodě se opět zmocňoval, aby je přizpůsobil zvláštním poměrům a potřebám této země a aby učinil vhodná opatření k vypracování podrobných učebních osnov pro jednotlivé druhy obecných škol.

⁶⁴ Výnos MŠANO ze dne 9. června 1932, č. 71.393/32-I/1, jímž se vyhláší normální učební osnovy pro jednoroční učební kurzy připojené k měšťanským školám. In: Věstník MŠANO, ročník XIV. (1932), sešit 6, s. 114–122.

⁶⁵ Srovnej tamtéž, s. 114.

⁶⁶ Tamtéž, s. 118.

⁶⁷ Výnos MŠANO ze dne 10. července 1933, č. 67.311-I, jímž se upravují a vyhláší definitivní normální učební osnovy pro obecné (řadové) školy. In: Věstník MŠANO, ročník XV. (1933), sešit 7, s. 144–210.

Na obecných (řadových) školách se podle těchto osnov mělo začít vyučovat od počátku školního roku 1934/35. Školy, které získaly povolení, mohly podle těchto osnov vyučovat již od předcházejícího školního roku.⁶⁸

Nové osnovy vytyčovaly učivo opět pouze v hlavních rysech, proto měly být pro obecné (řadové) školy vypracovány podrobné učební osnovy, v nichž by bylo učivo podrobněji naznačeno a rozděleno na menší časové jednotky. Tyto podrobné učební osnovy měly vypracovat místní učitelské porady nebo zvláštní učitelské výbory za vedení příslušných školních inspektorů. Podrobné osnovy měly zachovávat ve školním okrese (dozorčím obvodě) žádoucí jednotu. Podrobné učební osnovy měly být v souladu s normálními učebními osnovami, neměly vybočovat z jejich rámce a neměly zabíhat do přílišných podrobností. V zemi České a Moravskoslezské měly být podrobné učební osnovy schvalovány okresním (městským) školním výborem, v zemi Slovenské a u škol spravovaných přímo ministerstvem školství a národní osvěty pak příslušným školním inspektorem.⁶⁹

Také nové učební osnovy měly směřovat k vytvoření činné (pracovní školy).⁷⁰

Osnovy upravovaly také vyučování na ménětřídních školách, za které byly podle osnov považovány školy, ve kterých se na všech stupních vyučovalo v odděleních nebo běžích. Žáci zde měli být vyučováni společně s ohledem na jejich různý věk a vyspělost. Učivo všech běhů jednotlivých oddělení se mělo účelně doplňovat a vytvářet souladný celek. Na malotřídních školách se mělo účelně střídat vyučování přímé s nepřímým a to podle potřeby a povahy předmětů v kratších nebo v delších časových jednotkách.⁷¹

Osnovy určovaly znovu také rozdělení do stupňů, tříd a oddělení a počty týdenních hodin na jednotlivých typech škol.⁷² Neurčovalo se ale, má-li se tomuto počtu hodin vyučovat v půlhodinách, hodinách nebo ve větších časových jednotkách. Pokud to vyžadovaly vyučovací a výchovné cíle, bylo možné vyučovací hodiny v rozvrhu hodin přemísťovat nebo spojovat. Přitom ale musel být dodržen celkový vyučovací čas stanovený učební osnovou pro každý předmět a dosáhnout na konci školního roku stanovených úkolů.⁷³ Počet hodin určených společně pro dějepis a zeměpis oproti předcházejícím osnovám z 6. května 1930 vzrostl. Podle nových osnov byly pro oba předměty na všech typech obecných (řadových) škol vyčleněny v 6.–8. ročníku tři vyučovací hodiny týdně (dosud platnou časovou dotaci podle osnov z 6. května 1930 ukazuje tab. č. 7).

Podle nových osnov bylo úkolem dějepisu vést žáky vhodně vybranými obrazy z dějin k poznání zvláště významných historických jevů hlavně z časově nepříliš odlehlých období se zvláštním zřetelem na politický a kulturní stav přítomnosti a na domácí dějiny. Úkoly občanské školy se příliš nelišily od úkolů vycílených pro školy měšťanské osnovami z roku 1932.⁷⁴

Osnovy přinášely také rozvržení učiva do jednotlivých ročníků škol obecných. V šestém ročníku (běhu a na jednotřídních až šestitřídních školách) měly být probírány: báje, pověsti a epizodická líčení z dějin starověkých národů; výklady z domácích dějin se zřetelem k světovým dějinám od nejstarších dob až do konce vlády Karla IV; souběžné výklady z dějin práce. V sedmém ročníku (běhu b na jednotřídních až šestitřídních školách; běhu a na sedmitřídních školách) měly být probírány výklady z domácích dějin se zřetelem k světovým dějinám od roku

⁶⁸ Srovnej tamtéž, s. 144.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Blíže tamtéž, s. 145–146.

⁷¹ K vyučování na malotřídních školách podle těchto osnov blíže tamtéž, s. 150–151.

⁷² Srovnej tamtéž, s. 148–150.

⁷³ Srovnej tamtéž, s. 146–147.

⁷⁴ Srovnej tamtéž, s. 189.

1378 až do počátku francouzské revoluce a souběžné výklady z dějin práce. Pro osmý ročník (běh c na jednotřídních až šestitřídních školách; běh b na sedmitřídních školách) byly určeny výklady z domácích dějin se zřetelem k nejvýznamnějším událostem světových dějin od francouzské revoluce až do přítomné doby a souběžné výklady z dějin práce.⁷⁵

Další informace k výuce dějepisu přinášely poznámky, které obsahovala tato dějepisná osnova. Učební látka na všech stupních měla být seskupována podle nejvýznamnějších idejí dějin politických, kulturních, hospodářských a sociálních se zřetelem k dějinám lidské práce. Líčení válek mělo být omezeno na nejnutnější míru, aby mohl být pochopen jejich politický, hospodářský a sociální dosah.

Domácími dějinami se měly rozumět dějiny československého státu se zvláštním zřetelem k dějinám rodné země a národa, k němuž žáci příslušeli. Učivo mělo navazovat, pokud to bylo možné, na historické památky a na život domácího kraje. Proto měly být výklady podle možností prohlubovány vycházkami do muzeí, na významná historická místa, do hlavních měst jednotlivých zemí, do hlavního města celé republiky i jinam.

Při výběru látky a při výkladu učiva neměla být hlavní pozornost věnována podrobnostem, ale politickým, hospodářským, kulturním a sociálním myšlenkám, směrům a hnutím. Tím měly být připraveny přehledy dějinných celků.

Pokud byl dějepis vyučován v běžích, měli být žáci na počátku každého školního roku seznámeni ve stručném přehledu se základními poznatky, které potřebovali v každém běhu pro pochopení látky. Dbát se mělo na to, aby žáci posledního ročníku odcházeli do života s ucelenými vědomostmi.

V žákovských knihovnách mělo být pamatováno také na přiměřenou historickou četbu pro doplňování a prohlubování učiva. Příležitostně se mělo využívat také vzpomínek na historické události. Výklad dějepisu měl být ožívován a doplňován vhodnými učebními pomůckami, jako historickými mapami, diagramy, obrazy atd.⁷⁶

Osnovy z 10. července 1933 pro obecné (řadové) školy byly posledními osnovami určující výuku na sledovaných typech škol v demokratickém Československu. Po okupaci Československa a vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava byly nové osnovy pro sledované typy škol vydány dne 27. července 1939.⁷⁷ Podle těchto osnov se mělo začít vyučovat od počátku školního roku 1939/1940.

Závěr

Na závěr se pokusme krátce shrnout výuku dějepisu na sledovaných typech škol v Československu mezi lety 1918–1939. Vznik samostatné Československé republiky se nestal zásadním mezníkem v naší školské soustavě. Po celou dobu první republiky nevěšlo v platnost takové zákonné nařízení, které by podstatně změnilo školský systém rakousko-uherské monarchie. Ve dvacátých letech se stále učilo podle modifikovaných osnov bývalé monarchie. Radikálně se ale změnil obsah vyučovacího předmětu dějepisu, kde nastal jasný posun k dějinám národním a novějším. Větší pozornost se měla věnovat také dějinám jiných Slovanů. Omezit se měly dosud protěžované dějiny rakouské a německé, zejména výklad o habsburské dynastii. Více prostoru proti dřívějším dobám bylo vyhrazeno dějinám kulturním. Požadováno bylo dovedení dě-

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Tamtéž, s. 189–190.

⁷⁷ Výnos MŠANO ze dne 27. července 1939, čís. 98.000-I, jímž se upravují a vyhlašují normální učební osnovy pro obecné a měšťanské školy s českým jazykem vyučovacím a pro jednoroční učební kurzy, připojené k těmto měšťanským školám, v Čechách a na Moravě. In: Věstník MŠANO, ročník XXI. (1939), sešit 8, s. 253.

jin až do současnosti. Učební osnovy na všech typech škol se v době první republiky několikrát měnily. Hlavní úpravy byly stanoveny začátkem třicátých let. Všechny osnovy vydané v době první republiky měly společně značnou stručnost. Dopracovávány byly na jednotlivých školách a schvalovány příslušnými orgány. Jednotlivým školám tak byla v této oblasti dána poměrně volná ruka. Nabízí se zde tak srovnání s dnešními dvěmi úrovněmi kurikulárních dokumentů – rámcovými a školními vzdělávacími programy.

Summary

History Education at Primary and Secondary Schools in Czechoslovakia in 1918–1939 in Terms of Curricula Documents' Development

The purpose of the present contribution is a brief chronological survey of history teaching at primary and burgher schools and one-year courses extending burgher school curricula in Czechoslovakia in the period 1918–1939 viewed from the angle of the changes of the basic school curricula at that period. The contribution focuses on the lower secondary education level, i.e. on education for children of 5th to 9th grade of primary school, i.e. the age of 11–15. The contribution is mainly based on documents published in the relevant issues of the Bulletins of the Ministry of Education and National Enlightenment where legal standards regulating the area of education were published. The opening section of the contribution offers a brief description of the school system of the First Republic (Czechoslovakia 1918–1936). The following section then describes changes in the school curricula, affecting history teaching at the school types of interest, in the chronological order. Main attention is paid to the description of the position (for example expressed by the number of lessons per week) of history as a teaching subject, its objectives and contents (syllabus).